

KONSTITUCINIO TEISMO DOKTRINOS NEĮGYVENDINIMO (NE)GALIMYBĖS

Ramutė Ruškytė

*Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
r.ruskyte@lvat.lt*

Santrauka. Šiame straipsnyje siekiama įvertinti doktrines Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas, kuriomis buvo aiškinamos Konstitucijos normos, įtvirtinančios religijos laisvę; detaliai tiriamos doktrininės nuostatos, susijusios su bažnyčių, kitų religinių organizacijų statusu, inter alia jo įgijimu, teisių apimtimi, statuso netekimu, kurios nepateisinamai ilgai neįgyvendintos Seimo ir kitais teisės aktais. Darbe analizuojami teisės aktai, kuriais nepakeistos / nepanaikintos teisės normos, prieštaraujančios Konstitucinio Teismo doktrinai. Konstitucinės doktrinos ypatumai atskirais atvejais lyginami su Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimais, vertinama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos tarpusavio sąveika su Konstitucinio Teismo doktrininėmis nuostatomis nurodytu aspektu, identifikuojami padariniai, kuriuos sukelia arba gali sukelti neįgyvendintos Konstitucinio Teismo doktrininės nuostatos.

Reikšminiai žodžiai: Konstitucijos viršenybės principas, konstitucinė doktrina, religijos laisvė, religinių organizacijų rūšys, statusas, valstybinis pripažinimas, Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Įvadas

Konstitucijų pirmuosiuose straipsniuose įtvirtinamos svarbiausios nuostatos, kurios išsaugo savo reikšmę visais Konstitucijos gyvavimo laikotarpiais¹. Esminė Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostata suformuluota 1 straipsnyje taip: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, o pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas – Konstitucijos viršenybės principas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai. Šis principas, kaip yra išaiškinęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau ir – KT, Teismas), įvairiais aspektais yra įtvirtintas ir kituose Konstitucijos straipsniuose, *inter alia* 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas².

Teismas yra akcentavęs, kad Konstitucijos viršenybės principas reiškia ne tik tai, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, bet ir tai, jog konstitucinė tvarka turi būti ginama³. Taigi visi teisės aktai, visų valstybės ir savivaldybių institucijų ir pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją, jai neprieštarauti ne tik tais atvejais, kai Konstitucinio Teismo baigiamojo akto rezoliucinėje dalyje nurodoma, kad konkreti norma prieštarauja Konstitucijai, bet ir tada, kai Konstitucinis Teismas pripažįsta, jog tiriamas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, įstatymų leidėjas, kitas kompetentingas tei-

¹ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo Konstitucijos 1 straipsnis: „Žmogaus orumas yra neliečiamas. Jį gerbti ir ginti yra visų Valstybės valdžių pareiga“.

² Žr., pavyzdžiui, „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta313/content>; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta289/content>; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta256/content>; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta544/content>.

³ Žr., pavyzdžiui, „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta313/content>.

sėkūros subjektas turi įgyvendinti motyvuojamoje dalyje suformuluotas doktrines nuostatas.

Praktinis Konstitucinio Teismo aktų įgyvendinimo veiksmingumas, susijęs su Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų rezoliucinės dalies nuostatų, pripažintų prieštaraujančiomis Konstitucijai, įgyvendinimu skaičiais, vertinant kitų užsienio valstybių kontekste, nėra problematiškas, išskyrus pavienius atvejus, kaip antai uždelstas reikšmingas demokratiniam procesui Referendumo įstatymo priėmimas. Tačiau kitų KT aktų doktrinių nuostatų, kurios neįgyvendinamos nepateisinamai ilgai (ilgiau nei dešimtmetį), galima aptikti, pavyzdžiui, susijusių su asmens turimų akcijų perleidimu, kitomis pareigomis, išrinkus jį Seimo nariu, darbo laiko apskaita dėstytojams. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimą reglamentuoja Seimo statutas, kurio 181² straipsnyje nustatyta, kad per 1 mėnesį nuo Konstitucinio Teismo nutarimo gavimo Seime Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo nutarime pateiktą konstitucinių normų ir principų aiškinimą, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui pateikia siūlymus dėl šio nutarimo įgyvendinimo. Ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo Konstitucinio Teismo nutarimo gavimo Seime, šį nutarimą apsvarsto Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pabrėžtina, kad tolimesnė eiga ir kontrolė dėl doktrinių nuostatų įgyvendinimo, jei įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo priimtas aktas (ar jo dalis) nebuvo pripažintas prieštaraujančiu Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Statute nenumatyta, išskyrus tai, kad už Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įgyvendinimo priežiūrą Seime yra atsakingas Seimo Pirmininko paskirtas Seimo Pirmininko pavaduotojas.

Viename straipsnyje nėra įmanoma išanalizuoti visų neįgyvendintų Konstitucinio Teismo suformuluotų nuostatų jo baigiamuosiuose aktuose, todėl pasirinktos tos doktrinės nuostatos, kurių įstatymų leidėjas neįgyvendino ilgiausiai ir kurios sudarė didžiausią neįgyvendintų nuostatų „aruodą“ straipsnio rašymo metu. Tokios nuostatos yra susijusios su teise į religijos laisvę.

Šiame straipsnyje siekiama išanalizuoti ir įvertinti doktrines Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas, kurios susijusios su bažnyčių, kitų religinių organizacijų statusu (jo įgijimu, teisių apimtimi), taip pat detalai tiriamas Konstitucijos 43 straipsnio nuostatų, įtvirtinančių religinių

organizacijų (į kurias susibūrę tikintieji realizuoja konstitucinę teisę į religijos laisvę) statusą, jų teisių apimtį, turinys, kuris atskleistas Teismo doktrinoje, taip pat analizuojami aktualūs straipsniui KT 2011 m. birželio 21 d. ir 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimuose išdėstytos konstitucinės doktrinos aspektai bei jos įgyvendinimas įstatymais ir kitais teisės aktais, atkreipiamas dėmesys ir į kitas konstitucinės doktrinos nuostatas, kurių nepaisoma reglamentuojant santykius, susijusius su religinių organizacijų statusu.

Tyrimo tikslas – atskleisti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų doktrininę nuostatą, susijusią su religinių organizacijų statusu (pripažinimu, steigimu, teisių apimtimi), turinį, nustatyti teisės aktais neįgyvendintas doktrininės nuostatas bei dėl to kylančias problemas.

Tyrimo objektas – Konstitucijos normų, susijusių su religinių organizacijų statusu, aiškinimas Konstitucinio Teismo aktuose, teisinis reguliavimas įstatymais, kitais teisės aktais, kuriais reglamentuojami religinių bendrijų santykiai, susiję su jų statusu, ir šio reguliavimo taikymas praktikoje, taip pat aktualūs tiriamu aspektu Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) sprendimai.

Tyrimo uždaviniai:

1. išanalizuoti ir įvertinti Konstitucijos normų, susijusių su religinių organizacijų statusu, aiškinimą (konstitucinę doktriną) Konstitucinio Teismo aktuose;
2. atskleisti įstatymais, kitais teisės aktais nepakeistas / nepanaikintas normas, kurios susijusios su religinių organizacijų statusu (pripažinimu, steigimu, teisių apimtimi) ir neatitinka KT doktrinos;
3. nustatyti, kokių padarinių sukelia arba gali sukelti praktikoje taikomos teisės aktų normos, neatitinkančios Konstitucijos normų, susijusių su religinių organizacijų statuso įgijimu, išaiškinimo KT aktuose.

Šiame straipsnyje taikyti įvairūs tyrimo metodai, be kita ko lingvistinis, istorinis, lyginamasis, loginis ir sisteminis, kritinės analizės. Istorinis, lingvistinis ir lyginamasis tyrimo metodai pasitelkti atskleidžiant Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas ir jų raidą nuo pat Teismo darbo pradžios 1993 m. Sisteminis ir kritinės analizės metodai reikšmingi vertinant šių nuostatų įgyvendinimą Seimo aktais. Loginis metodas svarbus aiškinant doktrininę nuostatų neįgyvendinimo padarinius.

Religijos laisvės temą įvairiais specifiniais aspektais Lietuvoje yra gvildinę Tomas Blinstrubis, Egidijus Šileikis, Vaidotas Vaičaitis, Gediminas Mesonis, Vytis Turonis, Mindaugas Lankauskas. Kai kurie moksliniai straipsniai susiję su Konstitucijos interpretacija, tačiau juose nebuvo detaliai tirtas religinių organizacijų statusą įtvirtinančių nuostatų aiškinimas Konstitucinio Teismo aktuose, išskyrus tam tikrus aspektus Tomo Blinstrubio daktaro disertacijoje⁴. Nei viename iš darbų nebuvo tirtas konstitucinių doktrininių nuostatų, susijusių su religinių organizacijų statusu, jų teisių apimtimi, neįgyvendinimas Seimo ir kitais teisės aktais.

Todėl straipsnyje nagrinėjama tema yra nauja ir aktuali. Be to, autorė tikisi šiuo straipsniu paskatinti platesnę mokslinę diskusiją šioje srityje, ypač atsižvelgiant į tai, kad konstitucinės doktrinos uždelstas įgyvendinimas gali reikšti Konstitucijos viršenybės principo ir taip pat Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies pažeidimą, mažinti piliečių pasitikėjimą valstybe ir kartu didinti iracionalumą visuomenėje.

1. Religinių organizacijų statuso įgijimas ir netekimas pagal Konstituciją ir teisės aktus

Įprastai bet kuri organizacija gali pradėti veiklą, ją įsteigus ir įregistravus Juridinių asmenų registre, tačiau dalies religinių organizacijų steigimas ir jų statuso netekimas turi ypatumų. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 43 straipsnio 1–2 dalyse įtvirtinta, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Valstybės pripažintos bažnyčios bei kitos religinės organizacijos turi juridinio asmens teises.

Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad Konstitucija įtvirtina trejopą Lietuvoje veikiančių bažnyčių bei religinių organizacijų statusą: vienos bažnyčios ir religinės organizacijos yra tradicinės Lietuvoje, kitos (tradicinės

⁴ Tomas Blinstrubis, „Valstybės ir Bažnyčios konstitucinių santykių probleminiai aspektai“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012).

Lietuvoje nesančios) bažnyčios ir religinės organizacijos yra valstybės pripažintos, dar kitos Lietuvoje veikiančios bažnyčios ir religinės organizacijos neturi nei tradicinių Lietuvoje, nei valstybės pripažintų statuso.

Atsižvelgiant į pirma nurodytas nuostatas, akivaizdu, kad kai kurių bažnyčių ir religinių organizacijų valstybinis pripažinimas Lietuvoje yra kitoks, jis nėra siejamas su organizacijos įregistravimu Juridinių asmenų registre, tradicinės religinės organizacijos nėra ir steigiamos pagal valstybės teisės aktus. Religinių organizacijų, išskyrus tradicinių, steigimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (toliau tekste – ir RBĮ, Įstatymas), Lietuvos Vyriausybės nutarimu patvirtinti Juridinių asmenų registro nuostatai⁵ (toliau tekste – ir JAR nuostatai). Religinei bendruomenei, išskyrus tradicinę, įsteigti pagal Įstatymo 11 straipsnio 2 dalį pakanka 15 pilnamečių piliečių. Religinei bendrijai pripažinti atitinkamas išpažinėjų skaičius reikalaujamas Belgijoje⁶.

Pagrindiniai du Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, kuriuose buvo atskleistas Lietuvoje veikiančių bažnyčių ir religinių organizacijų statuso įgijimo, netekimo skirtumai, yra 2000 m. birželio 13 d. nutarimas⁷ ir 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas (toliau tekste – ir Sprendimas), kuriuo buvo išaiškintas 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. Konstitucinio Teismo nutarimų aiškinimo instituto paskirtis – plačiau, išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatų turinį, prasmę, kad būtų užtikrintas deramas to KT nutarimo vykdymas⁸. Dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo priimtas sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo, todėl straipsnyje analizuotinas ir 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimo turinys tiek, kiek jis susijęs su religinių organizacijų statusu, *inter alia* atitinkamų religinių organizacijų tradiciškumu.

⁵ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas“, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9E302593CE80>.

⁶ „Flamandų Vyriausybės nutarimas, nustatantis bažnytinių bendruomenių ir vietos religinių kultūrų pripažinimo kriterijus“. http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=2005093051&table_name=loi.

⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta341/content>.

⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta173/content>.

1.1. Tradicinių bažnyčių valstybinis pripažinimas pagal konstitucinę doktriną ir teisės aktus

Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalis [Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas⁹ – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai] buvo išaiškinta Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimo motyvuojamosios dalies¹⁰ *inter alia* I skyriaus 6 punkte taip:

„Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Konstitucijos nuostata, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, suponuoja tai, jog įstatymų leidėjas gali tam tikras religines organizacijas įvardyti kaip tradicines Lietuvoje. Bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių – ypatingas jų valstybinio pripažinimo būdas. Tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų pripažinimo instituto konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad jų valstybinis pripažinimas yra neatšaukiamas. Tradiciškumas nėra nei sukuriamas, nei panaikinamas įstatymų leidėjo valios aktu. Bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių yra ne jų, kaip tradicinių organizacijų, sukūrimo, bet jų tradiciškumo – nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančios jų santykių su visuomene būklės konstatavimo aktas, atspindintis visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę. Pažymėtina, kad Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies

⁹ Straipsnyje, kaip ir Konstitucijos 43 straipsnyje sąvokos bažnyčia ir religinė organizacija, analizuojant jas kaip juridinius asmenis, vartojamos sinonimiškai.

¹⁰ Konstitucinis Teismas yra saistomas tiek nutarimo nutariamąsios, tiek motyvuojamosios dalies turinio („Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta334/content>; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 11 d. sprendimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta254/content>; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 13 d. sprendimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta255/content>; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta236/content>).

nuostata, jog yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos, yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė, palyginti su kitomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Tai reiškia, kad, neapribojant Konstitucijoje įtvirtintų visoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms garantuojamų teisių, tradicinėms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos ir tokios teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos.“

Taigi šiuo nutarimu buvo *inter alia* konstatuota, kad: 1) Seimas gali tik įvardyti (konstatuoti) esančią bažnyčios, religinės organizacijos santykių su visuomene būklę, bet jis tradiciškumo negali sukurti ar panaikinti; 2) toks konstatavimo aktas atspindi visuomenės, religinės kultūros raidą ir dabartinę būklę.

Steigimas. Atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstitucijos 43 straipsnį valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas vien dėl to, kad jos yra tradicinės, be jokių papildomų įstatyme ar kituose aktuose nustatytų sąlygų, todėl pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo doktriną tradicinė religinė bendrija nėra nei steigiama nei likviduojama pagal valstybės teisės aktus, jos kaip tradicinės gyvuoja šimtmečiais ir steigiamos pagal šių religijų tikinčiųjų nustatytas normas [kanonus ir kt. normas].

Seimui įvardijus konkrečios religinės organizacijos tradiciškumą, tokios religinės organizacijos duomenys apie ją gali būti įtraukiami į Juridinių asmenų registrą, jei to ji pageidauja. Todėl Konstitucinis Teismas 2007 m. Sprendime aiškindamas 2000 m. birželio 13 d. nutarimą, suformulavo aiškia taisyklę, kad kriterijus, kuriais turi vadovautis subjektai, priimančys sprendimus dėl tradicinių religinių organizacijų įtraukimo [ne registravimo juridiniu asmeniu! – *iterpta R. R.*] į atitinkamą registrą, turi nustatyti įstatymų leidėjas ir, kartu Teismas pabrėžė, kad šie kriterijai negali nukrypti nuo konstitucinės bažnyčių bei religinių organizacijų tradiciškumo sampratos, juo labiau jos paneigti.

Šiame kontekste akcentuotina, kad Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 10 straipsnio 1 dalis (aktuali redakcija nuo 1997 m. liepos 2 d.) numato tik pareigą tradicinei organizacijai pranešti Teisingumo ministerijai apie buvimą juridiniu asmeniu. Tačiau nei šis, nei kitas įstatymas nenu-

mato jokių kriterijų dėl tradicinių religinių organizacijų *įtraukimo / įrašymo* į atitinkamą registrą, jie iki šiol yra nustatyti tik poįstatyminiame teisės akte – Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407 patvirtintuose Juridinių asmenų registro nuostatuose. Keliuose punktuose išdėstyta, kokie duomenys įrašomi į registrą, kaip antai, Nuostatų 18 punkte nustatyta: „Registre registruojami ir tvarkomi šie bendrieji duomenys apie juridinius asmenis, išskyrus tradicines religines bendruomenes ar bendrijas, profesines sąjungas ir jų susivienijimus: <...>“; 31.16.2 papunktyje: „<...> tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos pageidavimu vietoj duomenų apie asmenis, turinčius teisę juridinio asmens vardu sudaryti sandorius, Registre gali būti įrašoma, kad šis juridinis asmuo veikia pagal konkrečios tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos kanonus, statutus ar kitas normas“. Be to, Nuostatų 7 punkte „Įtraukimas į Registrą – *Civilinio kodekso nustatytais atvejais įsteigtos (paryškinta – R. R.)*, tradicinės Lietuvoje religinės bendruomenės, bendrijos <...> įrašymas į Registrą“ klaidingai nurodyta, kad tradicinės religinės bendruomenės, religinės bendrijos yra steigiamos Civilinio kodekso (toliau tekste – CK) nustatytais atvejais. Toks reguliavimas neatitinka Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies, pagal kurią tradicinės religinės organizacijos yra juridiniai asmenys be jokių papildomų įstatyme nurodytų sąlygų išpildymo „tapimui“ juridiniu asmeniu, ir taip pat prieštarauja konstitucinei doktrinai, kurioje KT vartojo tradicinių religinių organizacijų „įtraukimo“ į registrą, o ne „steigimo“ sąvokas, nes tradicinės religinės organizacijos nėra steigiamos pagal jokią valstybės kodeksą, taip pat ir Nuostatuose nurodytą CK. Papildomai pastebėtina, kad aptartas Nuostatų teisinis reguliavimas prieštarauja ir CK 2.37 straipsnio 1 daliai, kurioje nustatyta: „Tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos yra juridiniai asmenys. Kitos religinės bendruomenės ir bendrijos įgyja juridinio asmens teises šios knygos V skyriuje ir kitų įstatymų nustatyta tvarka.“ Šio straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad religinėms bendruomenėms ir bendrijoms taikomi tik šios knygos IV, VI¹¹ skyriai, 2.84, 2.85 straipsniai bei, kiek tai neprieštarauja šio straipsnio 1 daliai, V skyrius. Vadinasi, CK

¹¹ Civilinio kodekso 2 knygos IV skyrius „Bendrosios juridinio asmens nuostatos“, VI skyrius „Juridinių asmenų teisumas“.

eksplicitiškai nurodyta, kad tradicinėms bendruomenėms ir bendrijoms V skyrius, kuriame reglamentuojama Juridinio asmens steigimo tvarka, netaikomas, t. y. priešingai nei nustato JAR nuostatų 7 punktą.

Atkreiptinas dėmesys, kad RBĮ įstatymo 10 straipsnio pavadinimas – Tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų juridinio asmens teisių įforminimas – (1997 m. liepos 2 d. redakcija, galiojanti ir šiuo metu) yra dviprasmiškas, nes gali būti aiškinamas ir kaip tradicinės religinės organizacijos tapimo juridiniu asmeniu sąlyga, o tai prieštarautų konstitucinei doktrinai ne tik dėl to, kad tradicinės religinės organizacijos yra juridiniai asmenys nepriklausomai nuo to, ar jos įtraukiamos į JAR, bet ir dėl reguliavimo aiškumo stokos¹².

Tradiciškumas. Priimtame 2000 m. birželio 13 d. nutarimo I skyriaus 6 punkte Teismas yra konstatavęs: „Konstitucijos nuostata, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, suponuoja tai, jog įstatymų leidėjas gali tam tikras religines organizacijas įvardyti kaip tradicines Lietuvoje.“ Teismas, 2007 m. gruodžio 6 d. Sprendime, atsižvelgdamas, be kita ko, į tai, kad Konstitucijoje yra eksplicitiškai įtvirtintas valstybės pripažįstamų tradicinių Lietuvoje bažnyčių bei religinių organizacijų institutas (Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalis), sistemiškai aiškindamas 2000 m. birželio 13 d. nutarimo I skyriaus 6 punkto nuostatą – „Bažnyčių bei religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių yra <...> jų tradiciškumo – nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančios jų santykių su visuomene būklės konstatavimo aktas, atspindintis visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę“ – pabrėžė, kad Seimas pagal Konstituciją ne tik gali, bet ir *privalo* įvardyti tai, kokios bažnyčios ir religinės organizacijos Lietuvoje yra tradicinės, taip pat nurodydamas, kad įstatyme tradicinėmis Lietuvoje gali būti įvardijamos tik tokios bažnyčios bei religinės organizacijos, kurių tradiciškumas Lietuvoje nekelia jokių abejonių, nes jos yra istoriškai, per amžius susiformavusio Lietuvos visuomenės socialinio, kultūrinio ir dvasinio paveldo dalis.

Minėtame Sprendime Teismas detaliau paaiškino tradiciškumo turinio sampratą: „Bažnyčių, religinių organizacijų tradiciškumas yra ilgalaikis,

¹² Žr. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content: „įstatymuose <...> nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios“>.

amžius vykęs ir nenutrūkęs procesas, sietinas su ilgaamže Lietuvos visuomenės dvasine, kultūrine raida ir padaręs jai esminį poveikį. Taigi, aiškūs keturi pagrindiniai elementai: 1) amžius vykęs, 2) nenutrūkstamas procesas, 3) nenutrūkstamas procesas sietinas su ilgaamže Lietuvos visuomenės dvasine, kultūrine raida, jos socialiniu paveldu, 4) nenutrūkstamas, amžius vykęs procesas padarė ilgaamžei Lietuvos visuomenės dvasinei, kultūrinei raidai esminį poveikį. Teismas akcentavo būtinumą religinei organizacijai atitikti visus pirmiau nurodytus tradiciškumo kriterijus. Galima aptikti tam tikrą sąsąuką su Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo doktrina, kurioje jis akcentavo, kad „Valstybė negali atmesti kultūriškai perimtų ir istoriškai išsąknijusių vertybinių įsitikinimų ir nuostatų, kuriomis grindžiamas visuomenės solidarumas <...>. Tam krikščionių tikėjimas ir krikščionių bažnyčios, kad ir kaip šiandien būtų vertinamas jų paveldas, turėjo esminės įtakos. Tuo pagrįstų dvasinių tradicijų, vertybinio patyrimo ir elgesio modelių atžvilgiu valstybė negali elgtis indiferentiškai.“

Taigi pagal Lietuvos KT doktriną Seimo priimtu įstatymu įvardijamas religinės organizacijos tradiciškumas, kai nustatoma, jog religinė organizacija neabejotinai atitinka KT atskleistą konstitucinę tradiciškumo sampratą. Atsižvelgiant į tai, kad tradiciškumas nėra panaikinamas įstatymų leidėjo valios aktu, todėl ir tradicinė religinė organizacija negali pasibaigti įstatymo leidėjo nustatytais atvejais. Teismas taip pat akcentavo, kad įstatymų leidėjas, konstatavęs ir įstatyme įtvirtinęs, kokios bažnyčios ir religinės organizacijos Lietuvoje yra tradicinės, šio sąrašo negali *plėsti*, nebent nuo tokio konstatavimo praeitų labai daug laiko ir toks šio sąrašo išplėtimas atspindėtų pasikeitusią Lietuvos visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę.

Kita vertus, svarstyтина, ar Seimui 1995 m. Įstatymo 5 straipsniu „pripažinus“ devynias religines bendruomenes ir bendrijas tradicinėmis, šio sąrašo negalima „judinti“ praėjus nedaug laiko tuo atveju, jei kuri nors iš jų neabejotinai 1995 m. neatitiko ir šiuo metu neatitinka konstitucinės religinės organizacijos tradiciškumo sampratos, išdėstytos minėtuose KT 2000 m., 2007 m. baigiamuosiuose aktuose. RBĮ tradiciškumas buvo / yra siejamas su Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalimi, tačiau nei viena iš nurodytų palikimo dalių nėra apibūdinta, o pagal konstitucinę doktriną tradiciškumas reiškia nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančios religinių

organizacijų santykių su visuomene būklės konstatavimo akta, atspindinti visuomenės religinės kultūros raidą ir būklę (nenutrūkstamas, amžius vykęs procesas padaręs ilgaamžei Lietuvos visuomenės dvasinei, kultūrinei raidai esminį poveikį). Įstatyme tokio turinio doktrinos nuostatų nerasime, jame neatspindėtos ir doktrininės nuostatos apie ribotą galimybę tradicinių religinių organizacijų sąrašą plėsti (praėjus labai daug laiko).

Pastebėtina, kad Konstitucinis Teismas neįvardijo, koks turėtų būti tradicinės religinės organizacijos minimalus tikinčiųjų skaičius, tačiau tai, jog jis akcentavo, kad turi būti padarytas ilgaamžei Lietuvos visuomenės dvasinei, kultūrinei raidai esminį poveikis, suponuoja išvadą, kad tas skaičius negali būti nedidelis, nes itin sudėtinga padaryti esminį poveikį ilgaamžei Lietuvos visuomenės dvasinei, kultūrinei raidai, esant minimaliam tikinčiųjų skaičiui, nedidelei visuomenės daliai.

1.2. Kitos bažnyčios ir religinės organizacijos pripažinimas pagal konstitucinę doktriną

Konstitucinis Teismas 2007 m. Sprendime neatsakė į teisingumo ministro klausimus, susijusius su kitų (ne tradicinių) religinių organizacijų steigimu, nes to jis netyrė 2000 m. birželio 13 d. nutarime. Teismas šiame Sprendime detaliau paaiškino šio nutarimo nuostatas, susijusias su specialaus valstybės pripažintos religinės organizacijos statuso įgijimu, netekimu.

Valstybės pripažintos religinės organizacijos statuso įgijimas. Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostatą „valstybė pripažįsta <...> kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai“ Konstitucinis Teismas išaiškino taip: „Bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios Lietuvoje nėra tradicinės, gali būti išskirtos iš kitų tradicinėmis nesančių bažnyčių bei religinių organizacijų suteikiant joms specialų statusą – nustatant, kad jos yra valstybės pripažintos bažnyčios bei religinės organizacijos.“

Taigi pagal Konstituciją ir doktriną religinė organizacija, siekianti gauti valstybės pripažintos religinės organizacijos statusą, turi atitikti šias sąlygas: 1) turėti atramą visuomenėje; 2) jos mokymas bei apeigos nepriešta-

rauti įstatymui ir dorai; 3) dėl pirma nurodytų sąlygų išpildymo neturi kilti abejonių.

Nors Teismas tiksliai neatskleidė konstitucinės sampratos „atrama visuomenėje“ turinio, tačiau nurodė keletą esminių „atramos visuomenėje“ požymių. Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą sąlygą „turėti atramą visuomenėje“ Konstitucinis Teismas išaiškino, kad tokia atrama visuomenėje turi būti tvirta ir ilgalaikė: a) negali apsiriboti negausia žmonių grupe ar nedidele visuomenės dalimi, keliais veiklos dešimtmečiais; b) viena arba keliomis žmonių kartomis; c) atrama visuomenėje turi būti tokia, kad dėl jos nekiltų jokių abejonių, kad tikrai religinė organizacija turi atramą visuomenėje. Būtent šie doktrinoje nurodyti požymiai, kurie siejami su tikinčiųjų skaičiumi (daugiau nei nedidelė visuomenės dalis), ilgu religinės organizacijos gyvavimo laikotarpiu (daugiau nei kelios žmonių kartos, t. y. keliolika kartų) turi būti įgyvendinta įstatymu, nustatant, koks minimalus tikinčiųjų skaičius (daugiau nei nedidelė visuomenės dalis), įvardijant žmogaus keliolika kartų konkrečiu metų skaičiumi. Be to, įstatyme turi būti įtvirtinti kriterijai (sąlygos), kurios aiškiai leistų nustatyti, ar atitinkama religinė organizacija, siekianti gauti valstybės pripažintos religinės organizacijos statusą, turi atramą visuomenėje. Tokių kriterijų trūkumą akcentavo ir EŽTT 2021 m. birželio 8 d. nagrinėtoje religinės bendrijos „Romuva“ byloje.

Pagal 1995 m. RBĮ 6 straipsnio 1 dalyje nustatytą reguliavimą [„Kitos [netradicinės] religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos kaip Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis, jeigu jos palaikomos visuomenės ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymams ir dorai] pakanka dviejų formalių sąlygų išpildymo. Vertinant pirmąją sąlygą (religinės bendrijos, palaikomos visuomenės), pastebėtina, kad Įstatyme visiškai nėra apibūdintas šios formuluotės turinys, tokios formuluotės Konstitucijoje nėra, joje įtvirtinta nuostata „turi atramą visuomenėje“. Įstatymas neapibrėžia, kokia visuomenės dalis turėtų palaikyti religinę bendriją, t. y. neaišku, kiek visuomenės narių turėtų palaikyti ją ir pagal kokius kitus kriterijus palaikymas vertinamas ir kas tai turi atlikti. Įstatyme neapibrėžtas formuluočių „socialinis palikimas“, „dvasinis palikimas“ turinys. Nėra aišku, ar socialinis palikimas yra susijęs su žymiu indėliu bendram visuomenės gėriui didinti, kaip antai, pagalbos neįgaliems, įkalintiems, benamiams,

pabėgėliams, priklausomiems asmenims, kitoms asmenų grupėms teikimu; neaišku, kokiais duomenimis vadovaujantis nustatoma ir kas atlieka (turi įgaliojimus konstatuoti), kad socialinio palikimo dalis yra pakankamo masto ir galima prieiti prie išvados, kad valstybė palaiko tokį socialinį palikimą. Nėra aišku, pagal kokius kriterijus sprendžiama pripažįstant religinės organizacijos veiklos padarinius kaip Lietuvos istorinio, dvasinio palikimo dalį (reikšmingi leidiniai, meno kūriniai, ir / ar kt.?), kurie leistų teigti, jog palikimas yra toks, kad religinė bendrija gali siekti valstybės pripažintos religinės bendrijos statuso. Kitaip tariant, RBĮ nėra nuostatų, kurios leistų teigti, kad yra įgyvendinta KT doktrininė nuostata, jog atrama visuomenėje yra tokia, dėl kurios nekyla jokių abejonių.

Minėta, kad pagal KT išaiškinimą religinė organizacija turi turėti tvirtą ir ilgalaikę atramą, kuri negali apsiriboti, be kita, ko, keliomis žmonių kartomis. Tokio reikalavimo RBĮ nenustato. Įstatymo 6 straipsnio 2 dalyje, *inter alia*, nustatyta, kad „Religinės bendrijos gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje.“, o pagal šio straipsnio 4 dalį pirminis įregistravimas yra įvykęs, jei religinė bendrija teisėtai veikė (buvo įregistruota) Lietuvoje po 1918 m. vasario 16 dienos. Tokia Įstatymo nuostata prieštarauja Konstitucijos nuostatai „turi atramą visuomenėje“ ir konstitucinei doktrinai, pagal kurią religinė organizacija negali, *inter alia*, apsiriboti keliomis žmonių kartomis. Vadinas, nepakanka kelių kartų, o reikia daugiau, t. y. keliolikos kartų. Atsižvelgiant į tai, pastebėtina, jog Įstatyme nurodytas laikotarpis po 1918 m. vasario 16 d. yra per trumpas, kad į jį tilptų keliolika kartų (10+). Akivaizdu, jog laikotarpis, skaičiuojant nuo 1918 m. vasario 16 d. (jei viena karta laikytume 25 metus), iki šiol gali apimti ne daugiau kaip keturias, o ne keliolika kartų, reikalaujamų pagal doktriną. Įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje įrašyta teisė dėl pakartotinio kreipimosi į Seimą praėjus 10 metų nuo prašymo nepatenkinimo dienos taip pat nėra paremta Konstitucija ir Konstitucinio Teismo doktrina, nes pakartotinis kreipimasis po 10 metų nėra nauja karta, o pagrįsti / įrodyti „visuomenės palaikymą“ kokiais nors objektyviais duomenimis (pavyzdžiui, gausia žmonių grupe, kaip reikalaujama konstitucinėje doktrinoje) Įstatymas, kaip ir pirmą kartą kreipiantis, taip ir pakartotinai religinei organizacijai kreipiantis dėl valstybės pripa-

žinimo, nereikalauja. Toks teisinis reguliavimas tiek, kiek jis nenumato keliolika kartų metais, nenustato atramos visuomenei turinio, akivaizdžiai neatitinka konstitucinės doktrinos.

KT plačiau kitos Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalyje nurodytos sąlygos – reikalavimo įsitikinti, kad tos bažnyčios, religinės organizacijos „mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai“ – turinio plačiau neatskleidė, tačiau, atsižvelgiant į tai, jog akcentavo, kad jeigu sąlygos, nurodytos Teismo doktrinoje nėra tenkinamos, atitinkamai religinei organizacijai valstybės pripažinimo suteikti negalima, suponuoja tai, kad įstatymų leidėjas turi įtvirtinti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima vertinti, ar religinės organizacijos mokymas bei apeigos tikrai neprieštarauja įstatymui ir dorai. Žinoma, tokių kriterijų nustatymas negali pažeisti religinio neutralumo principo. Įstatyme nėra nustatyta, kokiais duomenimis remiantis ir kas turi identifikuoti, kad religinės bendrijos mokymas ir apeigos neprieštarauja įstatymams ir dorai. Įstatymo 6 straipsnio 3 dalis numato tik tai, kad pripažinimo klausimą Seimas sprendžia gavęs Teisingumo ministerijos išvadą. Įstatymas nenustato, kokiais kriterijais vadovaujantis tokia išvada rengiama, kaip parenkami asmenys, įskaitant nepriklausomus ekspertus, kokie reikalavimai jiems taikomi. Pagal Konstitucijos 94 straipsnį Vyriausybė tvarko krašto reikalus, religijos laisvė yra fundamentali teisė, persmelkianti įvairias sritis, kurios nemaža jos įgyvendinimo dalis nepatenka į Teisingumo ministrui pavestą valdymo sritį. Todėl tokios išvados teikimas Seimui tik teisingumo ministro, aplenkiant Vyriausybę, sudaro prielaidas Seimo nariams, visuomenei abejoti jos išsamumu, pagrįstumu.

Valstybės pripažintos religinės organizacijos statuso netekimas. Akcentuotina, kad pagal KT doktriną bažnyčios bei religinės organizacijos, kurios nėra tradicinės, valstybės pripažinimą įgijusių Seimo valia ir sprendimu tokį valstybės pripažinimą, kitaip nei konstatavimą, kad tam tikra bažnyčia, religinė organizacija yra tradicinė Lietuvoje, galima atšaukti, jeigu atitinkama valstybės pripažinta bažnyčia, religinė organizacija netenka atramos visuomenėje ar jos mokymas arba apeigos ima prieštarauti įstatymui arba dorai. Tačiau ši doktrininė nuostata Įstatyme niekaip nėra atspindėta [Įstatymo 20 straipsnis numato tik pačios religinės bendrijos veiklos nutraukimą, bet ne valstybės pripažinimo atšaukimą], todėl visiškai neaišku,

kaip ši doktrininė nuostata praktikoje turėtų būti įgyvendinta ir kas yra už tai atsakingas, kad ji apskritai būtų vykdoma. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad 1995 m. spalio 4 d. priėmus Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą, tą patį mėnesį buvo priimtas ir Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“, kurio 1 straipsniu pasiūlyta Vyriausybei per tris mėnesius nuo Įstatymo įsigaliojimo dienos Teisingumo ministerijoje įsteigti padalinį, kuris analizuotų religinių bendruomenių ir bendrijų veiklą, rengtų medžiagą, susijusią su jų veiklos įteisinimu, sustabdymu ar nutraukimu, laiku apie tai informuotų visuomenę. Šiame straipsnyje nurodyta, kad padalinio veiklos nuostatai turi būti patvirtinti teisingumo ministro, tačiau tokio padalinio šiuo metu Teisingumo ministerijoje nėra.

Apibendrinant analizuotų įstatymų visuminį teisinį reguliavimą, susijusį su valstybės pripažintos religinės organizacijos statuso suteikimu, tenka konstatuoti, kad doktrininės nuostatos, išdėstytos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarime, išaiškintos / išplėtos 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime, nėra įgyvendintos nei Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymu, nei kitais teisės aktais, nors Įstatymo kai kurie straipsniai buvo keičiami 2006 m. ir 2009 m., tačiau juose reglamentuoti santykiai, nesusiję su konstitucinės doktrinos įgyvendinimu. Tokia situacija vertintina kaip absoliutus KT doktrinos nepaisymas, ypač atsižvelgiant į tai, kad 2007 m. KT pateikė 2000 m. birželio 13 d. nutarimo išaiškinimą pagal teisingumo ministro suformuluotus klausimus, ir toks neįgyvendinimas trunka daugiau nei du dešimtmečius. Šios doktrinos nepaisymas provokuoja naujas bylas Konstituciniame Teisme¹³, turi neigiamų padarinių ne tik Lietuvoje, bet ir kituose tarptautiniuose teismuose. Vertindamas Seime svarstytą klausimą dėl valstybės pripažinimo suteikimo religinei bendrijai „Romuva“ ir atsisakymo jį pripažinti, EŽTT (2021 m. birželio 8 d.) vadovosi aptartu Įstatymo 6 straipsniu, kuris neatitinka konstitucinės doktrinos. Dėl to Konstituciniam Teismui teks artimiausiu metu spręsti EŽTT sprendimo ir KT būsimo nutarimo suderinamumo klausimą. Pozicija, kuria teis-

¹³ Žr. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2006/content>.

mams vadovautis siūlo profesorius Egidijus Jarašiūnas: „Nacionaliniai teismai, iškilus klausimui dėl nacionalinių teisės aktų atitikties ES teisei, turi nepamiršti, kad ES teisinių imperatyvų laikymasis neatleidžia nuo pareigos laikytis konstitucinių imperatyvų“¹⁴, *mutatis mutandis*, autorės nuomone, taikytina ir aptartu atveju.

Aptartas chaotiškas, Konstitucinio Teismo doktrinai prieštaraujantis teisinis reguliavimas ne tik pažeidžia religinių organizacijų lūkesčius, nesudaro galimybės žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, siekiant gauti religinės organizacijos valstybinį pripažinimą, bet tai svarbu ir valstybei, tikintiesiems, visuomenės nariams, nes religinei organizacijai suteikus valstybinį pripažinimą, ji iš karto įgyja kai kurių papildomų teisių iš tradicinių organizacijų turimų teisių (žinoma, ne visas), kurių neturi kitai [trečiajai] religinių organizacijų grupei priklausantys juridiniai asmenys. Antai, pagal Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimą ir atitinkamai pagal įstatymą¹⁵ Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (toliau tekste – ir LRT) suteikia laiką Lietuvos tradicinėms ir valstybės pripažintoms religinėms bendruomenėms religinėms apeigoms transliuoti dvišaliuose susitarimuose nustatytais sąlygomis ir tvarka; pagal CK 3.24 straipsnį¹⁶ valstybė pripažįsta valstybės pripažintų religinių organizacijų sudarytą bažnytinę santuoką. Todėl itin svarbu reglamentuoti aptartus santykius taip, kad būtų galima įsitikinti, jog religinė organizacija turi tokią atramą visuomenėje, kuri apima *inter alia*, skelbiamas religines normas, religinę doktriną kuria vadovaujamosi sudarant bažnytines santuokas; pripažįstant santuoką, niekine nuo sudarymo momento; turi tinkamą institucinę aplinką, galinčią užtikrinti santuokai sudaryti būtinų asmens dokumentų deramą apsaugą,

¹⁴ Egidijaus Jarašiūno pranešimas 2020 m. lapkričio 20 d. vykusioje mokslinėje nuotolinėje konferencijoje „ES teisinės tapatybės beiėškant: žmogaus teisių ir ekonominių laisvių teisinių standartų pokyčiai Europoje“, <https://www.youtube.com/watch?v=C9kQaVgqcrU>.

¹⁵ „Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymas“, 5 str. 8 d., TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1559303036A8/asr>.

¹⁶ 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus CK, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 51 straipsnio 2 punktu neteko galios Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas, kurio 6 ir 12 straipsnius, tiek, kiek jie numatė tik valstybinės santuokos registraciją, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1994 m. balandžio 21 d. buvo pripažinęs prieštaraujančiais Konstitucijai.

idant nesudarytų prielaidų asmens turtinių ir kitų teisių pažeidimui, kai ji, suteikus valstybės pripažintos religinės organizacijos statusą, automatiškai įgis teisę sudaryti bažnytinę santuoką.

2. Religinių organizacijų teisių apimtis

Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime yra konstatavęs, kad iš pačios Konstitucijos kyla įstatymų leidėjo įgaliojimai tradicinėms Lietuvoje bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu nustatyti ir tokias teises, kurių neturi tos bažnyčios ir religinės organizacijos Lietuvoje, kurios nėra tradicinės. Teismas 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime akcentavo, jog, kai valstybė suteikia kuriai nors kitai [tradicine Lietuvoje nesančiai] bažnyčiai, religinei organizacijai pripažinimą, tai savaime nėra pagrindas jai nustatyti tokias teises, kokias tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos turi būtent dėl to, kad jos yra tradicinės Lietuvoje.

Įstatymais kai kurios teisės suteiktos tradicinėms bažnyčioms ir valstybės pripažintoms religinėms organizacijoms [aptarta teisė sudaryti santuoką, teisė transliuoti apeigas per LRT]. Konstitucija, kaip išaiškino KT, valstybei nedraudžia suteikti kai kurias teises tik tradicinėms bažnyčioms [teisė būti savivaldybių švietimo įstaigų steigėju, teisė mokyti tikybos valstybinėse švietimo įstaigose]. Valstybė taip pat pagal konstitucinę doktriną turi diskreciją spręsti sudaryti ar ne sutartį su religine organizacija. Be to, KT išaiškino, kad Lietuvos Respublikos aukštosios mokyklos teologijos studijas vykdo ir šias studijas sėkmingai baigusiems asmenims atitinkamus laipsnius suteikia nepažeisdamos Konstitucijos.

2.1. Tikybos mokymas

Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime, kuriame buvo tirta atitinkamų Švietimo įstatymo nuostatų atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai, konstatavo, jog tai, kad Įstatymo 10 straipsnio 4 dalyje teisė būti vienu iš valstybės ar savivaldybių švietimo įstaigų steigėju nustatyta

tradicinėms religinėms bendrijoms, bet ši teisė nenustatyta kitoms valstybės pripažintoms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms, nesuteikia pagrindo teigti, jog ginčijamu teisiniu reguliavimu pažeidžiamas Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas asmenų lygybės principas. Šiame nutarime Teismas taip pat priėjo prie išvados, jog tai, kad ginčijamose normose (*inter alia* 20 straipsnyje) išskirtas tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų tikybos mokymas, bet nenurodytas kitų valstybės pripažintų bažnyčių ir religinių organizacijų tikybos mokymas, savaime nereiškia, kad šiuo teisiniu reguliavimu pažeidžiama Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalis ar pažeidžiama Konstitucijos 26 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta visų tėvų ir globėjų lygi teisė nevaržomiems rūpintis vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus, taip pat nėra pažeidžiama ir Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalis.

Konstitucinio Teismo pozicija, jog Švietimo įstatymas tiek, kiek jame nenustatytas kitų valstybės pripažintų bažnyčių ir religinių organizacijų tikybos mokymas švietimo įstaigose neprieštarauja Konstitucijai, galėjo paskatinti įstatymo leidėją panaikinti RBĮ 9 straipsnio 2 dalį tiek, kiek ji nustatė, kad valstybinėse švietimo įstaigose tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu gali būti dėstoma ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų tikyba. Atkreiptinas dėmesys, kad RBĮ po KT 2000 m. birželio 13 d. priimto nutarimo buvo keistas du kartus (2006 m. ir 2009 m.), tačiau norma, nustatanti tikybos mokymą valstybinėse švietimo įstaigose, nepanaikinta, nepaisant to, kad RBĮ 9 straipsnio 5 dalyje nustatyta, jog valstybinėse mokymo ir auklėjimo įstaigose tikybos dėstymo tvarką reglamentuoja švietimo įstatymai, o specialusis Švietimo įstatymas tokios teisės valstybės pripažintoms religinėms bendrijoms nenumato. Toks dviprasmiškas teisinis reguliavimas, yra nekorektiškas ir neatitinka Konstitucinio Teismo doktrinos, apibrėžiančios reikalavimus teisės aktams, pagal kurią įstatymuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius¹⁷.

¹⁷ Žr. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content>.

2.2. Bažnyčios teisė sudaryti sutartis su valstybe ir steigti teologijos fakultetus

Lietuva priskirtina santykių tarp valstybės ir religinių organizacijų bendradarbiavimo modeliui¹⁸. Konstitucijos 43 straipsnio 5 dalyje nustatyta: „Bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu“. Konstitucinis Teismas 2007 m. Sprendime, atsakydamas į teisingumo ministro klausimą, ar sudaryti sutartį su religine organizacija yra valstybės teisė ar pareiga, akcentavo, kad „Konstitucijos 43 straipsnio 5 dalis negali būti aiškinama kaip reiškianti įpareigojimą valstybei atitinkamus susitarimus sudaryti su visomis tradicinėmis Lietuvoje bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis, taip pat kitomis valstybės pripažintomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Valstybė laisvai sprendžia, sudaryti atitinkamus susitarimus ar jų nesudaryti, o jeigu sudaryti, tai su kuo.“

Tokį KT aiškinimą, kad Valstybė laisvai sprendžia, sudaryti atitinkamus susitarimus ar jų nesudaryti, o jeigu sudaryti, tai su kuo sudaryti, galima būtų grįsti tuo, kad Susitarimas gali būti įvairaus pobūdžio ir, taikant konstitucinę sutarties laisvės principą, jam sudaryti reikalinga abiejų šalių valia¹⁹, t. y. ir Valstybės valia. Todėl negalėtume sutikti su Konstitucijos nuostatoje žodžio „nustatoma“ gramatiniu aiškinimu Konstitucijos 43 straipsnio 5 dalyje kaip neva reiškiančio pagal Konstituciją pareigą Valstybei sudaryti sutartį su kiekviena tradicine ar valstybės pripažinta bažnyčia²⁰. Pagal Konstituciją, kaip minėta, yra skirtingas tradicinių ir valstybės pripažintų religinių organizacijų statusas. Taip pat atsižvelgtina ir į tai, kad objektyviai yra skirtingas ir vienos iš tradicinių bažnyčių – katalikų – statusas tiek, kiek tai susiję su jos galimybe pasirašyti Šv. Sostui, kaip tarptautinės teisės

¹⁸ *Legal aspects of religious freedom* (Ljubljana: Birografika Bori d.o.o. Ljubljana, 2008), 12, <https://pdfslide.net/reader/f/legal-aspects-of-religious-freedom-zbornik>; Norman Doe, *Law and Religion in Europe* (Oxford, 2011), 28–39.

¹⁹ Sutarties sudarymo laisvė – tai visų pirma laisvas jos šalių valios reiškimas siekiant sudaryti sutartį („Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas“, LRKT, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta416/content>).

²⁰ Tomas Blinstrubis, „Valstybės ir Bažnyčios konstitucinių santykių probleminiai aspektai“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012), 65.

subjektui, tarptautinę sutartį²¹. Šiame kontekste pastebėtina, kad ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika daro atitinkamą išlygą dėl Katalikų bažnyčios teisių nubrėžtų susitarimais su Šv. Sostu. Antai, EŽTT nurodė, kad specialių sutarčių sudarymas tarp Valstybės ir kokių nors religinių bendruomenių, nustatančių specialų režimą tų religinių bendruomenių naudai, savaime neprieštaruja Konvencijos 9 ir 14 straipsniams²², EŽTT yra akcentavęs, kad teismas negali primesti valstybei tam tikro bendradarbiavimo su įvairiomis religinėmis bendruomenėmis modelio.

Konstitucinis Teismas analizuotuose šiame straipsnyje 2000 m. ir 2007 m. aktuose *expressis verbis* nėra pasisakęs, ar Katalikų bažnyčia dėl tam tikrų ypatumų (*inter alia* buvimo tarptautinės teisės subjektu, ilgaamžės kanonų teisinės sistemos²³, tikinčiųjų skaičiaus gausos, indėlio visuomenės, tautos bendrajam gėriui) gali atitinkamai atvejais turėti daugiau teisių nei turi kitos tradicinės religinės organizacijos, nes tokio klausimo pareiškėjai nekėlė. Tačiau 2011 m. gruodžio 22 d. nutarime Teismas, akcentavęs, kad Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto 2000 m. gegužės 5 d. sutartyje „Dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje“ yra nurodyta, jog Lietuvos Respublika sudarė šią sutartį vadovaudamasi savo Konstitucija, o Šventasis Sostas – vadovaudamasis Antrojo Vatikano Susirinkimo dokumentais, ypač *Gravissimum educationis* deklaracija, taip pat kanonų teisės normomis, ir, atsižvelgdamas į šios Sutarties visuminį teisinį reguliavimą, priėjo prie išvados, kad sutarties nuostatos yra grindžiamos Konstitucijos ir kanonų teisės suderinamumo prezumpcija. Tuo remdamasis Teismas sprendė, kad *inter alia* tai reiškia, jog Katalikų bažnyčios pripažinimą turinčios Lietuvos Respublikos aukštosios mokyklos teologijos studijas vykdo ir šias

²¹ Sutartis dėl santykių tarp Katalikų Bažnyčios ir Valstybės teisinių aspektų; Sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje; Sutartis dėl kariuomenėje tarnaujančių katalikų sielovados (pasirašytos 2000 m.); Sutartis dėl kvalifikacijų, susijusių su aukštuoju mokslu, pripažinimo (pasirašyta 2012 m.).

²² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje Bažnyčių tinklas „Gyvenimo žodis“ ir kt. prieš Kroatiją (Petijijos Nr. 7798/08)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D%22itemid%22:%5B%22001-102173%22%5D%7D>.

²³ Kanonų teisės kodekso pirmosios knygos 22 kan.: „Valstybės įstatymai <...> kanonų teisėje sukelia tuos pačius padarinius tiek, kiek šie įstatymai neprieštaruja dieviškajai teisei, ir jei kanonų teisė nenustato kitaip“, Codex Yuris Canonici, vertimas į lietuvių kalbą, Vilnius, 2012, 11.

studijas sėkmingai baigusiems asmenims atitinkamus laipsnius suteikia nepažeisdamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos. KT citavo ir Konstitucijos normas, susijusias su religijos laisvės įgyvendinimu, bet neprieštaramą Konstitucijai akcentavo tarptautinėje sutartyje aptikta Konstitucijos ir kanonų teisės suderinamumo prezumpcija. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija leistų teigti, kad Katalikų Bažnyčios teisių apimtis gali nesutapti su kitų tradicinių religinių organizacijų teisėmis.

Kiek kitokį, itin lakonišką, pagrindimą galima aptikti Vokietijos Federacinio Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 28 d. sprendime, kuriame Teismas yra konstatavęs, kad valstybė gali steigti valstybiniuose universitetuose teologijos fakultetus, nes toks draudimas Vokietijos pagrindiniame įstatyme (Konstitucijoje) nenumatytas.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija nedraudžia (bet neįpareigoja) Seimui sudaryti sutartis ir su kitos grupės [kurios nėra tradicinės] religinėmis organizacijomis. Taip pat analizuojant Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimą, galima prieiti prie išvados, kad savivaldybę įpareigoja sudaryti tam tikrą sutartį su religine organizacija. KT, šiame nutarime cituodamas Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 3 dalies 1 punktą (2008 m. spalio 14 d. redakcija), kuriuo nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje prekiauti alkoholiniais gėrimais draudžiama „<...> prie <...> maldos namų (atstumu, kurį nustato savivaldybės taryba, suderinusi atitinkamai su šių įstaigų vadovais ir religinėmis bendruomenėmis)“ nepadarė išlygos, kad tai nėra tyrimo dalykas, o tai pagal KT tradiciją reiškia, kad jam abejonių dėl šio punkto konstitucingumo nekilo.

Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme bendradarbiavimo su valstybe santykiai sutarčių pagrindu, kaip ir teisė steigti teologijos fakultetus valstybiniame universitete, apskritai nereglamentuoti ir pirmiau analizuoti KT 2011 m. birželio 21 d. ir 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimų aspektai jame neatspindėti.

Apibendrinant galima prieiti prie išvados, kad teisinis mechanizmas, susijęs su KT nutarimų įgyvendinimu, kuris nustatytas Seimo Statute, yra neveiksmingas, nenustato doktrininų nuostatų įgyvendinimo kontrolės, – jis netapo užkarda doktrinos neįgyvendinimui, bet tapo galimybe neįgyvendinti Konstitucinio Teismo doktrinos tais atvejais, kai įstatymas nepripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Išvados

RBĮ nėra apibūdintas religinės organizacijos tradiciškumas, atskleistas KT 2000 m. birželio 13 d. nutarime, 2007 m. gruodžio 6 d. sprendime.

Joks įstatymas neįgyvendina konstitucinės doktrinos reikalavimo nustatyti tradicinių religinių organizacijų įtraukimo į Juridinių asmenų registrą kriterijus.

Vyriausybės nutarimu patvirtintų JAR nuostatų 7 punkte, pažeidžiant konstitucinę doktriną, nustatyta, kad tradicinės Lietuvoje religinės organizacijos steigiamos CK nustatytais atvejais, o tai taip pat prieštarauja ir CK.

Įstatymu nenustatyti konstitucinėje doktrinoje nurodyti valstybės pripažinimo siekiančiai religinės bendruomenės atramos visuomenei požymiai: turi turėti tvirtą ir ilgalaikę atramą, kuri negali apsiriboti nedidele visuomenės dalimi.

Įstatyme nustatytas veiklos laikotarpis religinei organizacijai, siekiančiai tapti valstybės pripažinta, neatitinka KT nuostatos, kad religinė organizacija negali apsiriboti tik keliomis žmonių kartomis.

RBĮ nėra nuostatų, kurios leistų teigti, kad yra įgyvendinta KT doktrininė nuostata, jog atrama visuomenėje yra tokia, dėl kurios nekyla jokių abejonių.

Teisinis reguliavimas, kuris RBĮ numato teisę kitoms valstybės pripažintoms religinėms (ne tradicinėms) organizacijoms mokyti tikybos valstybinėse švietimo įstaigose, o Švietimo įstatymas to nenumato, neatitinka KT doktrinos, pagal kurią teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius.

Įstatyme konstitucinė doktrina, apibrėžianti religinių organizacijų bendradarbiavimo su valstybe santykius sutarčių pagrindu, kaip ir teisė steigti teologijos fakultetus valstybiniame universitete, neatspindėta.

KT doktrinos nepaisymas, trunkantis ilgiau nei du dešimtmečius, provokuoja naujas bylas Konstituciniame Teisme, sukelia neigiamų padarinių ne tik Lietuvoje, bet ir tarptautiniuose teismuose.

Teisinis mechanizmas, susijęs su KT nutarimų įgyvendinimu, netapo užkarda doktrinos neįgyvendinimui, bet tapo galimybe neįgyvendinti.

THE (IM)POSSIBILITY OF THE NON-IMPLEMENTATION OF THE DOCTRINE OF THE CONSTITUTIONAL COURT

Ramutė Ruškytė

Supreme Administrative Court of Lithuania

Summary. *This article aims to assess the doctrinal provisions of the final acts of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, by which the norms of the Constitution consolidating freedom of religion have been interpreted. Detailed consideration is given to the doctrinal provisions relating to the status of churches and other religious organisations. This includes, inter alia, the acquisition of their status, the scope of their rights, and the loss of their status – provisions which have not been implemented for an unjustifiably long time through the actions of the Seimas or via other legal acts. This article also analyses the legal acts that fail to amend or annul the legal norms that are in conflict with the doctrine of the Constitutional Court. The particularities of the constitutional doctrine are compared in individual cases with the decisions of the Federal Constitutional Court of Germany, and an assessment is made of the interaction between the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the doctrinal provisions of the Constitutional Court from the perspective under consideration. Finally, the consequences that arise or may arise as a result of the unimplemented doctrinal provisions of the Constitutional Court are identified.*

Keywords: *the principle of the supremacy of the Constitution, constitutional doctrine, freedom of religion, types of religious organisations, status, recognition by the state, the European Court of Human Rights.*

Ramutė Ruškytė, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėja. **Mokslinių tyrimų kryptys:** konstitucinė teisė, administracinė teisė.

Ramutė Ruškytė, a judge at the Supreme Administrative Court of Lithuania. **Research interests:** constitutional law, administrative law.